

Geachte Rector Magnificus,
Dames en heren,

De veranderende ecologische omstandigheden confronteren de wereld met nieuwe uitdagingen. Zo vraagt de complexiteit van milieucriminaliteit om een veelzijdige benadering. In deze inaugurale rede wil ik graag drie onderling verbonden dimensies verkennen die gezamenlijk bijdragen aan een omvattend begrip van milieucriminaliteit.

Allereerst belicht ik de sociale constructie van milieucriminaliteit, waarin wordt onderzocht hoe perspectieven op milieuschade en -misdaad historisch en cultureel zijn gevormd, en welke normatieve verschuivingen daarbij een rol spelen. Binnen dit kader staat de opkomst van de groene criminologie centraal: een kritische stroming die de grenzen van traditionele criminologie oprekt door niet alleen strafbaar gestelde, maar ook ecologisch schadelijke handelingen als criminologisch relevant te beschouwen vanuit een uitgebreid schadeperspectief.

Vervolgens richt ik mij op de daders van milieucriminaliteit, die zich manifesteren tegen de achtergrond van diepgewortelde criminogene asymmetrieën, waarbij structurele economische, politieke, juridische, machts- en ecologische ongelijkheden mogelijkheden creëren voor illegale ondernemers. Daarbij wordt aandacht besteed aan de diversificatie van criminele groepen naar milieucriminaliteit, de convergentie met andere serieuze vormen van criminaliteit, en de versmelting tussen de onderwereld en de bovenwereld. Aangezien criminele groepen, bedrijven en staatsactoren geregeld samenwerken om milieucriminaliteit te faciliteren, stel ik voor deze netwerken te conceptualiseren als gezamenlijke misdaadondernemingen.

Als derde en laatste pijler focus ik op het concept ecorechtvaardigheid, waarbij ik kijk naar de criminalisering van milieuschade, het erkennen van nieuwe rechtspersonen en ecocentrische reacties op milieucriminaliteit. Ecorechtvaardigheid benadrukt het belang van rechten van ecosystemen, dieren, planten en toekomstige generaties en vraagt om een herbezinning op antropocentrische benaderingen. Zij biedt ruimte voor interculturele en inheemse visies op natuur, waarin wederkerigheid en zorg centraal staan. Binnen dit kader wordt onderzocht hoe reacties op milieucriminaliteit kunnen worden vormgegeven en op welke wijze criminologie kan bijdragen aan duurzaamheid, herstel en planetaire rechtvaardigheid.

Door deze drie dimensies met elkaar te verbinden, zal een geïntegreerde groen criminologische benadering van milieucriminaliteit als complex en grensoverschrijdend fenomeen worden gepresenteerd. Hierbij zal worden betoogd dat misdaad tegen de natuur niet langer als marginaal en geïsoleerd verschijnsel kan worden gezien, maar dat het als een centraal vraagstuk beschouwd moet worden binnen de hedendaagse criminologie.

Sporen van vernietiging

Door de eeuwen heen hebben diverse klassieke werken schadelijkheden tegen het milieu beschreven en werd gereflecteerd op de wisselwerking tussen mens en natuur. Al in de Oudheid constateerde de Griekse filosoof Plato in zijn dialogen *Timaeus* en *Critias* hoe het landschap rondom Athene, eens vruchtbaar en dichtbebost, veranderde in een dor en uitgeput gebied door ontbossing en erosie.¹ Plinius de Oudere documenteerde in zijn *Naturalis Historia* hoe exotische diersoorten, zoals leeuwen, olifanten en neushoorns, vanuit afgelegen gebieden naar Rome werden getransporteerd voor spektakel en vermaak tijdens gladiatorenspelen.² Volgens geschriften verdwenen in die tijd al olifanten in Libië, leeuwen in Thessalië en nijlpaarden bij de Nijl.

Na de val van het Romeinse Rijk beschreven diverse middeleeuwse werken hoe technologische innovaties in de landbouw aanleiding gaven tot grootschalige ontbossing en aantasting van natuurlijke habitats.³ Maar met de opkomst van Europees imperialisme en kolonialisme bereikte de ecologische schade een nieuwe schaal in de vroegmoderne periode. Zo beschreef de Colombiaanse schrijver Juan Rodríguez Freyle in *El Carnero* de verwoestende gevolgen van de zoektocht naar 'El Dorado', waarbij zowel de mens als natuur structureel werden uitgebuit in Latijns-Amerika.⁴

In de negentiende eeuw werd het ecologische bewustzijn verder gevoed door observaties van gerenommeerde wetenschappers. De invloedrijke bioloog Charles Darwin ontdekte tijdens zijn reis met de *Beagle* onder meer de gevolgen van grootschalige ontbossing op het geïsoleerde eiland Sint-Helena.⁵ Terwijl de revolutionaire filosofen Karl Marx en Friedrich Engels wezen op de destructieve impact van de industrialisering op mens en milieu en de vervreemding van de mens van zijn natuurlijke omgeving.⁶

In de tweede helft van de twintigste eeuw groeide het besef dat economische groei, technologische vooruitgang en mondiale consumptiepatronen inderdaad fundamentele risico's met zich meebrengen voor de ecologische stabiliteit van de aarde. Een baanbrekend wetenschappelijk werk was het rapport *The Limits to Growth*, opgesteld

1 Plato (ca. 360 BCE/1578). *Timaeus and Critias*. In Estienne, H. (Ed.), *Platonis Opera*. Geneva: Henricus Stephanus.

2 Pliny the Elder (ca. 77-79 CE/1601). *Naturalis Historia*. Translated by Philemon Holland. London: Adam Islip.

3 Hoffmann, R. (2014). *An Environmental History of Medieval Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

4 Rodríguez Freyle, J. (1636-1638/1859). *El Carnero: Conquista y Descubrimiento del Nuevo Reino de Granada de las Indias Occidentales del Mar Océano, y Fundación de la Ciudad de Santafé de Bogotá*. Bogotá: Imprenta de Pizano y Pérez.

5 Darwin, C.R. (1839). *Narrative of the Surveying Voyages of His Majesty's Ships Adventure and Beagle between the Years 1826 and 1836, Describing their Examination of the Southern Shores of South America and the Beagle's Circumnavigation of the Globe*. London: Henry Colburn.

6 Marx, K. (1867). *Das Kapital. Kritik der Politischen Ökonomie*. Hamburg: Otto Meissner; Engels, F. (1845). *Die Lage der Arbeitenden Klasse in England*. Leipzig: Otto Wigand.

door de Club van Rome, waarin werd aangetoond dat exponentiële economische groei onhoudbaar is binnen de planetaire grenzen.⁷

De invloedrijke bioloog Edward Wilson waarschuwde bovendien in *The Diversity of Life* voor de massa-uitsterving van soorten en de vernietiging van ecosystemen vanwege ‘economische blindheid’ – het systematische falen van beleidsstrategieën om de daadwerkelijke waarde van ecosystemen te erkennen.⁸ De bekende Duitse socioloog Ulrich Beck wees dan ook in zijn werk *Risikogesellschaft* op de steeds minder beheersbare gevolgen van industrialisering, technologische innovatie en globalisering, die zich openbaren als ‘onomkeerbare’ ecologische gevolgen.⁹ Niets is minder waar: we kennen talloze voorbeelden van dergelijke milieudilemma’s in de eenentwintigste eeuw.

Tegenwoordig spreken verschillende wetenschappers van een nieuwe periode die zou zijn aangebroken, het Antropoceen, een tijdperk dat het Holocene opvolgt. Volgens de ecooloog Eugene Stoermer en de Nederlandse meteoroloog en Nobelprijswinnaar Paul Crutzen kenmerkt het Antropoceen zich, in tegenstelling tot het Holocene, als een periode waarin de aarde en atmosfeer grote gevolgen ondervinden vanwege menselijke activiteiten.¹⁰ Het ineensstorten van de voorindustriële instituties en de ontwikkeling van nieuwe vrijhandelszones en technologieën hebben de wereld met haar ecosystemen ingrijpend veranderd. Zo groeiden bijvoorbeeld de menselijke bevolking, het energieverbruik en de productie aanzienlijk, terwijl parallel de ontbossing, het uitsterven van soorten en de koolstofdioxide-uitstoot toenamen.¹¹

De vernietiging van de natuur is diep verankerd geraakt in socio-economische en geopolitieke structuren, voortgedreven door antropocentrische wereldbeelden en consumptieve levensstijlen. Dit laat zien dat het dualistisch denken over natuur en samenleving als onafhankelijke koninkrijken achterhaald is.¹² Milieuproblemen zijn niet alleen problemen die onze omgeving aantasten, ze zijn fundamentele sociale problemen geworden in hun oorsprong en gevolgen: de wereldwijde ontbossing, toegang tot land en water, mondiale vervuiling, verlies van biodiversiteit, voedselschaarste, en vele andere problemen worden ervaren op sociaal, cultureel en politiek gebied.

7 Meadows, D.H., Meadows, D.L., Randers, J., & Behrens III, W.W. (1972). *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. New York: Universe Books.

8 Wilson, E.O. (1992). *The Diversity of Life*. Cambridge: Harvard University Press.

9 Beck, U. (1986). *Risikogesellschaft: Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

10 Crutzen, P.J., & Stoermer, E.F. (2000). The ‘Anthropocene’. *Global Change Newsletter*, 41, 17-18.

11 Dirzo, R., Young, H.S., Galetti, M., Ceballos, G., Isaac, N.J.B., & Collen, B. (2014). Defaunation in the Anthropocene. *Science*, 345(6195), 401-406; Steffen, W., Richardson, K., Rockström, J., Cornell, S.E., Fetzer, I., Bennett, E.M., Biggs, R., Carpenter, S.R., de Vries, W., de Wit, C.A., Folke, C., Gerten, D., Heinke, J., Mace, G. M., Persson, L.M., Ramanathan, V., Reyers, B., & Sörlin, S. (2015). Planetary Boundaries: Guiding Human Development on a Changing Planet. *Science*, 347(6223).

12 Latour, B. (1993). *We Have Never Been Modern*. Cambridge: Harvard University Press.

Sociale constructie van criminaliteit

De criminologie behoort tot een van de disciplines waarin de relatie tussen mens en natuur grotendeels buiten beschouwing wordt gelaten. De aandacht voor milieuschendingen, milieumisdrijven en onethische handelingen jegens de natuur is beperkt: van de duizenden publicaties in het vakgebied gaat slechts een klein aantal over milieugerelateerde onderwerpen.¹³

Sinds de jaren negentig is er echter een groeiende groep groene criminologen die zich richt op de bestudering van misdrijven tegen het milieu,¹⁴ ook in Nederland.¹⁵ Groene criminologie kan worden beschouwd als een uitbreiding van het vakgebied. Waar criminologie zich traditioneel concentreert op gedrag dat strafbaar is gesteld in het Wetboek van Strafrecht, zijn veel schadelijkheden tegen het milieu nog niet gecriminaliseerd. Al in het midden van de twintigste eeuw bekritiseerde de socioloog Thorsten Sellin de juridische benadering van misdaad in zijn grensverleggende werk *Culture Conflict and Crime*.¹⁶ En de Nederlandse criminoloog en jurist Lodewijk Hulsman leerde ons dat misdaad geen ontologische realiteit heeft; misdaad is niet het *object*, maar het *product* van het strafrechtelijk beleid, beïnvloed door machtsverhoudingen, culturele normen en sociale ongelijkheden.¹⁷ Deze sociale constructie, die verandert door tijd en plaats, is ook van toepassing op schadelijk gedrag ten aanzien van het milieu.¹⁸ Eeuwenlang werd dergelijk gedrag niet gepercipieerd als ‘criminaliteit’ of als iets dat door middel van wetgeving gereguleerd diende te worden.¹⁹

Daarnaast zijn sociaaleconomisch achtergestelde groepen nog steeds oververtegenwoordigd in het bestuderen van criminaliteit. Het gerenommeerde werk *White Collar Crime* van Edwin Sutherland, een van de meest invloedrijke criminologen, wees op het gegeven dat individuen uit welgestelde kringen, maar ook bedrijven, zich eveneens schuldig maken aan strafbare feiten, die vaak veel ernstiger zijn en een schadelijker effect hebben dan straatcriminaliteit, maar die zelden strafrechtelijk vervolgd worden.²⁰ Deze ‘witteboordencriminaliteit’ betekende een belangrijke uitbreiding van het studiegebied van de criminologie.

13 Lynch, M.J., & Stretesky, P.B. (2014). *Exploring Green Criminology: Toward a Green Criminological Revolution*. Farnham: Ashgate.

14 South, N., & Brisman, A. (Eds.) (2020). *Routledge International Handbook of Green Criminology*. London: Routledge.

15 Van Uhm, D.P. (2024a). *Basisboek groene criminologie*. Den Haag: Boom.

16 Sellin, T. (1938). *Culture Conflict and Crime*. New York: Social Science Research Council.

17 Hulsman, L.H.C. (1986). Critical Criminology and the Concept of Crime. *Contemporary Crises*, 10(1), 63-80.

18 Quinney, R. (1970). *The Social Reality of Crime*. Boston: Little, Brown and Company.

19 Van Uhm, D.P., & Spapens, T. (2018). Groene criminologie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 60(2), 131-141.

20 Sutherland, E.H. (1949). *White Collar Crime*. New York: The Dryden Press.

Niet alleen burgers plegen misdrijven, ook staten kunnen zich hieraan schuldig maken, veronderstelde William Chambliss, die het concept 'staatscriminaliteit' introduceerde, waarmee hij wees op de rol van staten of overheidsambtenaren als mogelijke plegers van misdrijven, vaak in samenwerking met economische elites.²¹ Zo kunnen overheden actief bijdragen aan deregulering, het uitblijven van strafbaarstelling en het in stand houden van schadelijk gedrag in de context van sociale ongelijkheid.²² Ze kunnen tevens actief misdaden ontkennen.²³

In dat kader pleitten Herman en Julia Schwendinger voor een benadering waarbij misdrijven worden opgevat als schendingen van fundamentele mensenrechten, en dus niet noodzakelijk afhankelijk zijn van hun juridische status.²⁴ In het verlengde daarvan ontwikkelden Paddy Hillyard en Steve Tombs het concept van 'social harm', dat uitgaat van het idee dat de criminologie zich moet richten op alle vormen van maatschappelijke schade – ongeacht of deze wettelijk als misdrijf zijn gedefinieerd.²⁵ Deze zemiologische inzichten leiden tot een normatieve heroriëntatie binnen het vakgebied, waarbij niet uitsluitend meer wordt gekeken naar juridische overtredingen, maar ook naar maatschappelijk schadelijke en moreel verwerpelijke gedragingen.

Opkomst van de groene criminologie

Groene criminologie bouwt voort op dit schadeperspectief en voegt een uitgebreid schadebeginsel toe: slachtofferschap wordt niet alleen bekeken vanuit het perspectief van schade aan de mens, maar ook schade aan ecosystemen en dier- en plantensoorten wordt meegenomen. Deze benadering impliceert een paradigmaverschuiving van de criminologische focus: waar de traditionele criminologie primair gericht is op menselijke actoren en intermenselijke schade, pleit de groene criminologie voor een meer holistische benadering waarin de symbiotische relatie tussen mens en natuur centraal staat.

De term *green criminology* werd voor het eerst gebruikt door de invloedrijke Michael Lynch in een poging om milieukwesties binnen het criminologisch discours te brengen.²⁶ Het klassieke werk *Issues in Green Criminology*, onder redactie van de toonaan-

21 Chambliss, W.J. (1989). State-Organized Crime. *Criminology*, 27(2), 183-208.

22 Michalowski, R.J., & Kramer, R.C. (2006). *State-Corporate Crime: Wrongdoing at the Intersection of Business and Government*. New Brunswick: Rutgers University Press.

23 Cohen, S. (2001). *States of Denial: Knowing About Atrocities and Suffering*. Cambridge: Polity Press.

24 Schwendinger, H., & Schwendinger, J. (1970). Defenders of Order or Guardians of Human Rights? *Issues in Criminology*, 5(2), 123-157.

25 Hillyard, P., & Tombs, S. (2007). From 'Crime' to Social Harm?, *Crime, Law and Social Change*, 48, 9-25.

26 Lynch, M.J. (1990). The Greening of Criminology: A Perspective for the 1990s. *The Critical Criminologist*, 2, 11-12.